

Richard Jenkins

Az etnicitás újragondolása: identitás, kategorizálás és hatalom

Az egyik legnagyobb hatású, az etnicitásról és etnikumközi kapcsolatokról felállított modellt Fredrik Barth szociálintropológus és munkatársai fogalmazták meg az *Etnikai csoportok és határok* című munkájukban.¹ A kötet elméleti perspektívája két különböző forrásra támaszkodott, egyrészt a Barth által korábban a *Társadalmi szerveződés modelljeiben* leírt, a személyközi kapcsolatok által gerjesztett társadalmi szerveződési formák elméleti modelljére, másrészt pedig arra a strukturalista-funkcionalista hagyományra, amely a 'pluralista társadalmak' elemzésével foglalkozott.² A barthi megközelítés annyiban mégis eltért a szociálintropológiában éppen domináns strukturalista-funkcionalista hagyománytól, hogy azzal ellentétben az egyéneket nem az adott kultúra normáinak és értékeinek többé-kevésbé determinált 'hordozóinak' tekintette, hanem kihangsúlyozta az egyénnek mint aktív társadalmi tényezőnek a percepcióit és célorientált döntéshozó képességét.

Barth eredeti etnicitás-konceptiója számos elemet foglal magában. Mindenekelőtt az a rendkívüli meglátása érdemel kitüntetett figyelmet, mely szerint az etnicitás nem a változatlan kulturális sajátosságok egy kötege, mely jellegzetességek felsorolásával bármely személy beazonosítható lenne X-ként vagy Y-ként – vagyis meghúzhatók lennének két etnikum között a határok –, hanem az etnicitás helyzet által meghatározott olyan társadalmi tranzakciók következtében jön létre, amelyek túllépik magának a kérdéses etnikumnak a határait. Az etnikai határok átjárhatók, a fölöttük és közöttük történő interakciók ellenére léteznek, az etnikai hovatartozás és csatlakozás szabályai változók, mind sajátosságaik, mind fontosságuk tekintetében.

Bár mindvégig az eredeti 1966-os *Társadalmi szerveződés modelljei* projektjére alapozott, Barth később némiképp módosította az etnicitás koncepcióját. A komplex társadalmakban jelen lévő kulturális pluralizmusról szóló legutóbbi fejtegetésében a történelem fontosságát hangsúlyozza ki a mindenkor jelenlevő tranzakcionális apály-dagály mellett.³ A történelemre két különböző értelemben utal, egyrészt mint arra az eseménysorozatra, amely a mindenkori jelen kontextusát és tartalmát adja, másrészt mint a hagyomány különböző „hullámaira”, amelyben az egyének

¹ Barth, F. (szerk.): *Ethnic Groups and Boundaries: The social organization of culture difference*. Oslo: Universitetsforlaget, 1969.

² Cohen, R.: Ethnicity: problem and focus in anthropology. *Annual Review of Anthropology*, Vol. 7, 1978. 379-403; Jenkins, Richard: Social anthropological models in inter-ethnic relations. In J. Rex and D. Mason (szerk.): *Theories of race and ethnic relations*. Cambridge University Press, 1986.

³ Barth, F.: Problems in conceptualizing cultural pluralism, with illustrations from Somar, Oman. In D. Maybury-Lewis (szerk.): *The prospects for plural societies*. American Ethnological Society, Proceedings, 1984; Barth, F.: The analysis of culture in complex societies. *Ethnos*, Vol. 54, 1989. 120-142.

eltérő mértékben vesznek részt, és, amelyhez képest különböző helyet foglalnak el. A történelem szerepének hangsúlyozása a súlypontot a korábbi írásaiban jelentkező individualista voluntarizmustól a cselekedetek lehetséges nem kívánt következményeinek weberiánus beismerése irányában tolja el. Továbbá: a történelem központi fogalomként való elfogadása maga után vonja a szabályosságok követésének szükségességét, a befolyások és hatások széleskörű, tág, földrajzi és kulturális zónára is kiterjedő elemzését: oda kell figyelni az elemzett egység, közösség vagy régió nem pusztán belső, hanem külső befolyásoló tényezőire is.

A legtöbb szempontból azonban Barth hű maradt az eredeti, az *Etnikai csoportok és határok*ban megfogalmazott felfogásához, különösen amikor a résztvevők percepciójának és önmeghatározásának tulajdonít kiemelt jelentőséget. Tanulmányomban felfogásának erre az aspektusára szeretnék rávilágítani, abban a reményben, hogy sikerül az etnicitás fogalmát mélyrehatóbban elemezni a barthi paradigma és az általa elindított irányzat meglátásaira és erényeire támaszkodva. Egy forradalmian új alternatíva felállítása helyett arra vállalkozom, hogy Barth etnicitás koncepciójának néhány elemét újraértelmezsem egy általánosabb, a társadalmi identitásról szóló keret kontextusában. Az elsődleges cél meglehetősen szerény: az etnicitás fogalmáról folytatott szociálintropológiai diskurzus kibővítéséhez való hozzájárulás. Emellett illusztrálni szeretném az etnicitás tanulmányozásának fontosságát a társadalmi identitásról folyó vitákban.

Csoportok és kategóriák

Barth az etnicitás fogalmának tranzakcionális természetét hangsúlyozza. Ezek a tranzakciók kétféleképpen lehetnek. Először is vannak *belső meghatározásra* irányuló folyamatok: ezek által az alanyok jelzik a csoporthoz tartozóknak és a csoporton kívülieknek saját identitásuk önmeghatározását. Ez lehet egy énközpontú, individuális folyamat vagy egy kollektív, csoportos megnyilvánulás, habár énközpontú etnicitásról csak akkor van értelme beszélni, ha a kérdéses identitás és kifejezése egy társadalmilag megkonstruált identításra és kulturálisan meghatározott gyakorlatra vonatkozik. Annak ellenére, hogy ezek a folyamatok első lépésben belsőként határozódnak meg, mégis szükségszerűen tranzakcionálisok és társadalmiak (még az individuális esetében is), hiszen feltételeznek egy hallgatóságot, amellyel szemben megtörténnek, és amely nélkül értelmüket vesztenék, emellett feltételeznek egy kívülről meghatározott értelmezési keretet is.

Másodszor, vannak *külső meghatározási* folyamatok. Ezek mások felé irányuló folyamatok, amelyek során egy személy vagy egy csoport másokat X-ként vagy Y-ként határoz meg. A legbékésebb esetekben ez akár mások önmeghatározásának érvényre juttatása, megerősítése is lehet. A spektrum másik végén azonban konfliktusos esetekben ott állhat az egyik csoport által a másikra erőltetett meghatározás, amely a kategorizált csoport társadalmi tapasztalatát lényegesen befolyásolja.

A külső meghatározási folyamat elméletileg egy egyéni cselekedet is lehet, amikor egy személy a másik személyt X-ként vagy Y-ként definiálja. A külső meghatározás mint elsődlegesen egyéni folyamat azonban két okból is nehezen

képzeltet el. Először is, itt nem csak egy hallgatóságra van szükség – a mások úgy jelennek meg, mint a meghatározás tárgya –, és ez magával vonja az illető csoport életébe tett jelentős beavatkozást. Ennek következtében a külső meghatározás szükségszerűen társadalmi viszonyokba ágyazott. Másodsorban, egy másik csoport életébe való beavatkozás megköveteli az ezt lehetővé tevő hatalmat vagy autoritást. A hatalom gyakorlásához feltételeznünk kell az erőforrásokhoz való hozzájutás és a felettük gyakorolt hatalomhoz való hozzáférés kompetitív rendszerét, emellett az autoritás értelemszerűen akkor hatékony, ha legitim. Tehát hatalom és autoritás társadalmi viszonyokba beágyazott tényezők.

A belső és külső meghatározás között tett különbség elsősorban analitikus jellegű. A mindennapok társadalmi életében egymást is meghatározzák. A 'Mások' meghatározása túlságosan hasznos a 'Mi' meghatározásához, és a 'Mi' meghatározása túllontul a szignifikáns 'mások'-kal való interakció történetében alakul ki.⁴ Ez egyike Barth saját feltevéseinek is: az etnicitás, az etnikai csoportok és határaik létrejötte, alakulása és változása egy kétoldalú folyamat, amely a 'Mi' és a 'Mások' közötti határokon túl zajlik. Ugyanaz a helyzet az egyén szintjén, vagyis amikor a személyes identitás alakulásáról beszélünk: az identitás egy kétoldalú társadalmi folyamatban határozódik meg, az én és a mások közötti interakcióban. Az identitás, legyen az társadalmi vagy egyéni, a külső és belső meghatározási folyamatok találkozási pontján jön létre.

Kifogásolni lehet azt, hogy az itt felvázolt kollektív/társadalmi és egyéni/individuális identitás közötti ekvivalencia félrevezető, ugyanis az én határai bizonyos értelemben biztosabbak és kevésbé problematikusak, mint a társadalmi, kollektív identitás esetében, elsősorban abból a tényből kifolyólag, hogy az én természetes határa a test határa is. Ez az ellenérv azonban több okból is elutasítható. Először is kétségtelen, hogy – függetlenül attól, hogy Freudot vagy Piaget-et követjük – a gyerekekben, az önmeghatározásnak abban az interaktív folyamatában, amelyben megkülönbözteti önmagát az őt körülvevő másoktól, már kialakul az én egy meglehetősen biztos határa.⁵ Másodsorban viszont létezik egy olyan jól megalapozott felnőtt éntudat, amely önmaga tartalmát, határait és mindenekelőtt biztonságát a körülmények alakulásától függőként látja.⁶ Végül pedig, akkor is, ha az én határai legtöbb esetben többé-kevésbé meghatározottak, ez csak annyiban lehet igaz, amennyiben ez a valóságban is így van. Amikor nincs így, valamint az én és a mások közötti határok meggyengülnek vagy elmosódnak, az eredmény egy sor különböző, többé vagy kevésbé súlyos, de nem kivételes énhasadás, amelyet a nyugati kultúra pszichés rendellenességként könyvel el.⁷ Továbbgondolva az érve-

⁴ Hagendoorn, L.: Ethnic categorization and outgroup exclusion: cultural values social stereotypes in the construction of ethnic hierarchies. *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 16, Nr. 1, 1993. 27-51.

⁵ Stern, D. N.: *The interpersonal world of the infant: a view from psychoanalysis and developmental psychology*. New York: Basis Book, 1985.

⁶ Giddens, A.: *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity, 1991.

⁷ Egy, a külső és belső meghatározás modelljéhez hasonló értelmezéshez lásd Laing, R. D.: *Self and Others*. Harmondsworth: Pelican, 1971.

lést, a kollektív identitás határai is biztosak, egészen addig, amíg nem válnak fenyegetettekké.

A külső és belső meghatározás folyamatai, mint egymástól eltérő identitásképző folyamatok, a társadalomtudományok módszertanából átvett fogalmakkal is megvilágíthatók. A szociológiai és antropológiai kutatások egyik alaposztályozása az emberi közösségek klasszifikálása. A legfontosabb meghatározások egyike, amelyet e célból általában használunk, a csoportok és kategóriák közötti különbség: *katégória* egy olyan osztály, amelynek természete és összetétele a kategóriát meghatározó személytől függ. Például egy bizonyos kereseti zónába eső emberek csoportja kategóriának nevezhető a személyi jövedelemadó hányadának eldöntése szempontjából. A kategóriával ellentétben egy csoportnak nevezhető osztályt a tagjai között fennálló viszony határoz meg.⁸

A csoport lényege tehát a belső meghatározási folyamatban ragadható meg, míg a kategóriáé a külsőlegesen meghatározottságban. Ez a különbség elsősorban azokra a módszerekre vonatkozik, amelyek segítségével a társadalmi világot az empirikus és elméleti kutatás tárgyává tesszük. Mint ilyen, relevanciája az etnicitás és az etnikumközi viszonyokon túl is érvényes. A társadalmi osztályok meghatározásáról szóló vitákban például gyakran az a kérdés képezi a vita forrását, hogy melyek a legmegfelelőbb alapelvek, amelyek alapján a különböző osztályok mint az elemzés tárgyai meghatározhatók. Ez a különbség jól érzékeltethető a Marx által használt, híres, 'önmagában vett osztály' és 'önmagáért való osztály' fogalmakkal. A Marxra való utalás ugyanakkor arra is rámutat, hogy a különbség több mint módszertani. A társadalmi csoportok és a társadalmi kategóriák ugyanakkor különböző típusú, a társadalomban megtalálható közösségeket is jelölnek. Marx felfogása az osztálytudat fejlődéséről egy olyan társadalmi kategória kérdését veti fel, amelyet a termelés eszközeitől való elidegenedés határoz meg, egy olyan kategória, amely csoporttá válik, amint tagjai közös helyzetükből eredően egymással azonosulnak, és ennek következtében képesek a kollektív cselekvésre.

Tehát, amíg a társadalmi csoportok önmagukat, nevüket, természetüket és határaikat ők maguk határozzák meg, a kategóriák kívülről, mások által meghatározottak, behatároltak és azonosítottak. A legtöbb közösség bizonyos mértékben mindkét szempontból meghatározható. A dichotómia két oldala azonban egymásra utalt, a társadalmi identitás a belső és a külső meghatározások találkozásában jön létre. Az, hogy egy bizonyos esetben csoportról vagy kategóriáról beszélünk, inkább azon múlik, hogy a belső vagy a külső meghatározás játszik nagyobb szerepet a meghatározásában. Ez a kérdés tehát pusztán fokozati.

Bár tagadhatatlan, hogy a szociálintropológia történetileg a társadalmi vagy külső tudást mindig előtérbe helyezte az egyéni identitástudattal szemben, már ahol az utóbbit egyáltalán figyelembe vette,⁹ a posztbarthi etnicitás-antropológia és közösségi identitástudat inkább a külső-belső dialektikájának másik oldala fele haj-

⁸ Mann, M. (szerk.): *The Macmillan Student Encyclopedia of Sociology*. London: Macmillan, 1983. 34.

⁹ Cohen, A. P.: Self-conscious anthropology. In J. Okely – H. Callaway (szerk.): *Anthropology and autobiography*. London: Routledge, 1992. 222.

lott: a társadalmi kategorizálással ellentétben a csoport önazonosság alakító folyamatai irányában.¹⁰ Ennek három oka is van. Egyrészt az antropológia, a másság iránti lelkesedése és az alapvetően konfliktusmentes társadalmi világ modellje miatt – mindazon elméleti viták ellenére, amelyek például a tranzakcionista és strukturalista megközelítések között zajlottak, vagy a posztmodernizmus sokféle leágazása hatásának ellenére is – az etnicitást társadalmi forrásként értelmezi. És ezt az etnicitás mint megőrzés vagy hátrányos megkülönböztetés figyelmen kívül hagyásával teszi. Másodsorban ezt erősíti meg az, hogy a társadalmi élet tranzakcionális modellje iránti lelkesedéshez – etnicitás mint folyamat – rendszert a társadalmi kapcsolatok kölcsönösségen és egyenrangúságon alapuló felfogása társul. Harmadsorban pedig az antropológia által a résztvevő megfigyelésének mint a tudomány módszertani sine qua nonjának a hangsúlyozása oda vezetett, hogy gyakorlóit az adatok begyűjtését személyes találkozásokon vagy közvetlen megfigyelések által próbálták elérni. A kollektív önmeghatározás belső folyamatai könnyebben tanulmányozhatók ilyen módszerrel, mint a nekik megfelelő külső folyamatok.

Ez az antropológiai befolyás azonban nem következik a barthi modellből, miként az Eindhoven esszéjéből, az 'Etnikai identitás mint társadalmi megőrzés'-ből is kitűnik, amely az *Etnikai csoportok és határok*ban jelent meg. Ideális esetben a kategorizálás etnikai és más formái a barthi perspektíva kibővítését, tökéletesítését és fejlesztését jelentik. Ez lesz a továbbiakban e tanulmány célja is.

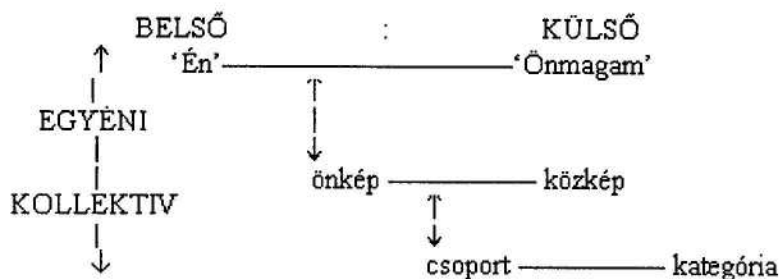
Mielőtt továbbhaladnánk azonban, egy eddig csak implicit módon megjelenő gondolatot szükséges tisztázni. Amikor a csoportok és kategóriák nevééről, természetéről és határaitól beszélek, az identitás-fogalom úgy jelenik meg, mint ami különálló alkotóelemekből tevődik össze, még akkor is, ha ezek csak analitikus alapon különíthetők el. Az irányzatok közül kettő különösen fontos az itt figyelembe vett szempontokból. A társadalmi identitás, akár etnikai, akár másféle, egyszerre nominális, névlegesen létező és virtuális, azaz jelentéssel bíró – olyan különbség ez, amely implicit módon megtalálható a határok és tartalmaik között, és többé-kevésbé analóg a 'státus' és a 'szerep' között fennálló viszonyal. Ez a különbség lényeges, mivel egyik fogalom változhat, míg a másik nem, hasonlóképpen egyikük lehet belső meghatározás, másikuk pedig külső kategorizálás eredménye. Például, annak ellenére, hogy a kategorizálás nem szükségszerűen változtatja meg egy identitás nevét vagy határait, mégis lényeges hatása lehet annak a jelentésére, vagyis a *mit jelent 'X'-nek lenni* tapasztalatára. A továbbiakban ennek a következményeit vizsgálja a tanulmány.

Társadalmi kategorizálás

A belső és a külső meghatározás, csoportok és kategóriák közötti különbségtevés lehetővé teszi azt, hogy az etnikai identitást egy egységes elméleti kereten belül különböző szinteken ragadhassuk meg. Ennek egyik módját az 1. ábrán vázoltuk.

¹⁰ Jenkins, Richard: *Social anthropological models ... i.m.*

A legelső magyarázat, amelyet az ábrához kell fűznünk, az, hogy nem kizárólag az etnikai identitást foglalja magában. Ha egyáltalán alkalmazható, akkor felhasználható bármely társadalmi identitás esetében. Másodsorban meg kell jegyeznünk, hogy a függőleges skála egy fokozatos differenciálódást jelent, míg a vízszintes egy dialektikus, szintetikus egységet. Ilyen értelemben a külső és a belső közötti különbséget nem olyan alapvető dualizmusnak kell érteni, mint amilyenek a gondolkodás-cselekvés vagy szubjektum-objektum ellentétpárok. Ezeket nehéz fenntartani, és nem igazán járulnak hozzá a társadalmi valóság jobb megértéséhez.¹¹

1. ábra: A társadalmi identitás formái és folyamatai

Tehát mit mutat be az első ábra? A külső-belső dichotómia vonal általi jelölése, a közöttük fennálló viszonyokat is jelöli. Elsősorban megjelenítődik a külső meghatározás hatása a belső definícióra. Másodsorban fontos kiemelni a kategorizálásnak a belső meghatározásban játszott szerepét: a 'Mi' meghatározása megköveteli azt, hogy a 'Mások' tőlünk elkülönítve vagy velünk ellentétben határozódjanak meg. Végül pedig megjelenik az a védettség is, amelyet egy előzetesen meglévő belső definíció adhat a külső meghatározások ráerőltetésével szemben. A kategorizálás megtapasztalása megerősítheti egy meglévő csoport identitását egy reakcionális, ellenszegüléssel járó folyamat következtében. Következésképpen, a kategorizálás adott esetben hozzájárulhat a csoport identitásának kialakulásához (a mód azonban, ahogyan ez megtörténik, inkább empirikus kutatás tárgya lehet). Ugyanakkor a csoport önazonosítása részben a mások (akár pozitív akár negatív) kategorizálása által is történik. Egy hasonló érvelés ugyanúgy érvényes az egyéni/pszichológiai szinten.

A következő lépésekben az a feladat, hogy további elemekre bontsuk az ábra által megjelölt folyamatokat. A legegyszerűbb szinten az én és az önmagam közötti

¹¹ Jenkins, R.: Thinking and doing: towards a model of cognitive practice. In L. Holy – M. Stuchlik (szerk.): *The structure of folk models*. London: Academic Press, 1981; Bourdieu, P.: *The logic of practice*. Cambridge: Polity, 1990. 23-141. (magyarul: Bourdieu, Pierre: *A gyakorlati észjárás: a társadalmi cselekvés elméletéről*. Budapest: Napvilág, 2002.)

különbség, habár Cooley által inspirált,¹² tulajdonképpen Meadtól származik,¹³ egy, az antropológiában meglepően kevésbé elismert szerzőtől.¹⁴ Meadet követve, az 'én' az én azon része, amely másoknak válaszol, az 'önmagam' pedig az a része, amely magában foglalja mind a saját, mind a mások reakcióit és válaszait.

Ez a különbség értelmezhető a freudi 'ego' és 'szuperegóhoz' való viszonyulás-ként. A szocializáció korai szakaszában minden emberi lényben kifejlődik egy olyan öntudat, amely, bár nem mindig érhető el tudatosan, mégis az 'ontológiai biztonságérzetünk'¹⁵ egyik legfontosabb alapköve. Ez az öntudat nagyrészt non-reflexív szokások senkiföldjén mozog – amely nem teljesen tudatos, de nem is öntudatlan –, azon gyakorlatokat generáló területen, amelyet Bourdieu „habitusnak” nevez.¹⁶ Ez az öntudat nem egyszerűen egy mentális jelenség, hanem szorosan az egyén fizikai integritásához kapcsolódik. Az „én”-ek testekbe helyezettek.

Az öntudat egyik formája a verbális és nem verbális dialógus korai szakaszában – az elkülönülés és identifikáció komplex interakciójában – jön létre, a gyerekek és a szignifikáns mások között. Jellemzően az első ilyen tényező a szülők hangja, amely önmagamként internalizálódik. Egy hang, amely jelzi a gyerekeknek, hogy ő kicsoda, és mit kell tennie. Ez az elsődleges szocializáció interakción alapuló tanulási folyamat, amely egyaránt működik tudatos és kevésbé tudatos szinten, és amely létrehoz egy belső kapcsolatot, harmonikust vagy sem az „én” egyéni követeléseit és az „önmagam” szocializált követelményeit között. Ebben az elsődleges és folyamatos „én” és „önmagam” közötti viszonyban jön létre az öntudat alapvető formája.

Könnyen érthető, hogy az elsődleges szocializáció magában foglal etnikai elemet is: a gyerek nemcsak azt tanulja meg, hogy ő egy „X”, hanem azt is, hogy ez mit jelent az önbecsülése és a megfelelő viselkedési módok szempontjából, ugyanakkor azt is, hogy mit jelent „nem X”-nek, „Y”-nak vagy „Z”-nek lenni.¹⁷

Továbbá, az *énkép* és *közkép* közötti különbség hasonló a Mauss által használt¹⁸ „szerep” (personnage) fogalom, illetve a „személy” (personne) és „én” (moi) kombinációjából létrejövő fogalom közötti különbséghez. Az én meghatározásom szerint az „én”-kép az a mód, ahogyan önmagunkat látjuk és – ami talán ennél még lényegesebb – a mód, ahogyan mások számára látszani szeretnénk. Ahhoz, hogy

¹² Cooley, C. H.: *Human nature and the social order*. New York: Schocken, 1964.

¹³ Mead, G. H.: *Mind, Self and Society from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago: University of Chicago Press, 1934. 173-226. (magyarul: Mead, George Herbert: *A pszichikum, az én és a társadalom szociálbehaviorista szempontból*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó, 1973.)

¹⁴ Cohen, A. P.: *Self-conscious anthropology*, i. m. 226.

¹⁵ Giddens, i. m. 36-46.

¹⁶ Bourdieu, 1990, 53-97.

¹⁷ Epstein, A. L.: *Ethos and identity: three studies in ethnicity*. Tavistock, London, 1978. (Ez hangsúlyosan jelen van olyan társadalmakban, ahol a faji kategorizálás a társadalmi szerveződés egyik alapvető elve) Goodman, M. E.: *Race and awareness in young children*. New York: Collier, 1964; Milner, D.: *Children and race*. Harmondsworth: Penguin, 1975; Troyna, B. – Hatcher, R.: *Racism in children's lives: a study of mainly white primary schools*. London: Routledge, 1992.

¹⁸ Mauss, M.: A category of the human mind: the notion of person, the notion of self. In M. Carrithers, S. Collins – S. Lukes (szerk.): *The category of the person: anthropology, philosophy, history*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985. 12.

megérthessük, hogyan működik ez a társadalmi interakció esetében, a legkézenfekvőbb kiindulópont természetesen Goffman.¹⁹ Goffman legfontosabb érvei az én „prezentációjával” kapcsolatban a következők: 1. ez egy performatív művelet; 2. egy egységes konzisztens én helyett az én különböző aspektusokból és revelációkból áll össze, amelyek társadalmi helyzetűtől függenek; 3. nagyon fontos annak az ellentmondásos viszonyoknak a kezelése, amely a megkívánt én-prezentáció és az egyéb, biográfiából vagy fennálló helyzetből eredő aspektusok között áll fenn. Végül 4. a prezentáció mások általi reprezentációja, ha nem is közreműködése, lényegesen hozzájárul a prezentáció sikeres működtetéséhez. A Goffman-féle performatív és folyamatos társadalmi identitás és a barthi tranzakcionális etnicitás modell között fennálló hasonlóság egyértelmű.

A harmadik és negyedik pont az érem másik oldala, vagyis a közkép felé irányítják a figyelmet, arra, hogy mások miként látnak minket. Természetesen az én és a közkép közötti megfelelés semmiképp sem szükségszerű. Annál is inkább, hogy legtöbbször nem könnyű megérteni, mások hogyan látnak minket. Az egyértelmű episztemológiai nehézségeken kívül – a 'mások elméjébe' való belátás lehetőségének régi filozófiai kérdése – több más oka is van ennek. Először is a hallgatóság megpróbálhatja elkendőzni a véleményét a szereplő és előadása előtt. Másodsor, a szereplő, különböző stratégiai, taktikai elgondolásokból, megpróbálhat az 'igazi' énjétől különbözőt mutatni. Harmadsor, különböző intézményes, interakcióból vagy más külső tényezőkből eredő okok miatt a kommunikáció nehézségekbe ütközhet. Negyedszer pedig, az énhez tartozó, belső pszichológiai tényezők kiválthatják egy esetleges fenyegető közkép tagadását. Mindezeket figyelembe véve mégis létrejön valamilyen interakció az én és a közkép között, a társadalmi identitás tudatos vagy nem tudatos megalkotásának és újraalkotásának folyamatában.

Jobban érzékeltethető ez az alábbi példával. A foglalkozáson alapuló identitás egyike korunk legfontosabb társadalmi identitásainak. Sok ember számára egész élete ezen alapszik. Emellett szorosán kötődik a társadalmi státushoz is. Ez ugyanúgy érvényes ma, mint ahogyan érvényes volt a premodern korban. A modern ipari társadalmakban a foglalkozási identitásban egy személyes választás mozzanata is tetten érhető. A választás azonban csak szűk határok között működik, a tanulmányi és a munkapiac különböző felügyelői nagy befolyással bírnak a különböző foglalkozással kapcsolatos aspirációk sikerére. Ahhoz, hogy egy célkitűzést követni lehessen – amely szintén egy feltételezhetően modern jelenség –, szükséges a megfelelő képzettséget, a megfelelő állást és a nálunk hatalmasabb támogatását megszerezni. Ebben a folyamatban a fiatal személyek, először az iskola, majd a munkavállalók világában az aspiráció és az eredmény között létrejövő különböző mértékű konvergenciát tapasztalnak, ami alapot ad egy 'reális' önkép kialakítására,

¹⁹ Goffman, E.: *The presentation of self in everyday life*. London: Allen Lane, 1969. (magyarul: Goffman, Erving: *Az én bemutatása a mindennapi életben*. Budapest: Thalassa Alapítvány: Pólya Kiadó, 2000.)

amely ugyanakkor ebben az evidens módon egyenlőtlen rendszerben valamiféle stabilitás-forrást is jelent.²⁰

Nem csak az aspirációk azok, amelyek a nyilvánosság visszajelzéseinek fényében módosulnak, maga az identitás is változékony és sebezhető. Például a megbélyegzés perspektívája, amely a deviancia-elméletekben megjelenik, azt sugallja, hogy a deviáns identitással való azonosulás annak következtében jön létre, hogy a külső kategorizálás olyanként azonosítja és törvényszegőnek bélyegzi.²¹ Ennek megfelelően az is igaz, amit sokkal ritkábban hangsúlyoznak, hogy ez a pozitív vagy társadalmilag értékesnek ítélt kategorizálás esetében is fennáll. A külső, szociális világ egy időben lehet az önbecsülés forrása vagy megbélyegző, fenyegető környezet.

Hasonlóképpen, a belső és külső meghatározás dialektikus folyamatában az iskola és a munkavállalói piac identitásokat erőtlet az egyénekre. Az egyént bizonyos szempontból a szignifikáns mások azonosítják, akik a helyzetükből eredő hatalom eredményeképpen a beazonosítást és annak kontextusát fontossá tudják nyilvánítani, ezáltal befolyásolva az illető személy jövőbeli azonosságának alakulását. Az adott egyének a kategorizálás következményeiből eredő tapasztalatai ahhoz vezethetnek, hogy saját önképét a megbélyegző közkép irányában módosítsa. Például, egy olyan valaki akit 'megbízhatatlannak' bélyegeznek és nemcsak, hogy nem bíznak benne, hanem nyilvánosan megtagadnak tőle minden olyan alkalmat, amelyben a megbízhatóság demonstrálására lenne szükség, ennek következtében ténylegesen olyan megbízhatatlanná válik, mint amilyennek bélyegezték. A megbízhatatlanság fogalma ebben az esetben önképének fontos aspektusává válhat. Ez a modell természetesen alkalmazható a pozitív közképeknek az önképbe való beágyazására is.

Mindennek az etnicitásra vonatkozó következményei akkor válnak nyilvánvalóvá, ha a munkavállalói piacon jelen lévő diszkriminációra gondolunk, az etnikai alapon történő elnyomásra vagy éppen előnyben részesítésre. Egy ilyen helyzet következménye, ha nem vált ki ellenállást magában vagy magukban a kérdéses etnikai közösségekben, a legjobb esetben is az, hogy etnikailag meghatározott foglalkozási osztályok, vagy legalább egy többé-kevésbé elfogadott, a munkavállalás területén érvényes etnikai határvonal jön létre. Legrosszabb esetben pedig etnikai kisebbség diszkriminációt és hátrányos helyzetet magában foglaló önképe egy ennek megfelelő külső kategorizálással interakcióba lépve a végletekig ugyanazt az ördögi kört reprodukálja, ahogyan ez történik sok észak-amerikai urbánus közösségekben.²² A 'realista' önkép ebben az esetben valóban a realitás részévé válik.

²⁰ Willis, P.: *Learning to labour: how working class kids get working class jobs*. Farnborough: Saxon House, 1977; Jenkins, R.: *Lads, citizens and ordinary kids: working-class youth life-styles in Belfast*. London: Routledge and Kegan Paul, 1983.

²¹ Becker, H. S.: *Outsiders: Studies in the sociology of deviance*. New York: Free Press, 1963; Matza, D.: *Becoming deviant*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1969; Lemert, E. M.: *Human deviance, social problems and social control*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1972.

²² Liebow, E.: *Tally's corner: a study of negro streetcorner men*. Boston: Little Brown, 1967; Hannerz, U.: *Soulside: inquiries into ghetto life and culture*. New York: Columbia University Press, 1969; Anderson, E.: *A place on the corner*. Chicago: University of Chicago Press, 1978.

A munkavállalói piacon jelenlévő etnikai megkülönböztetés eléggé távolinak tűnhet a Goffman mikro-interakcionális folyamataitól. Ennél jobb példa talán az a mód ahogyan Észak-Írországban a katolikus és a protestánsok közötti különbségeket a társadalmi interakciókban érzékeltetik.²³ Ennek ellenére az alapelvek ugyanazok. A 'munkavállalói piac' végül is nem egyéb, mint egy absztrakció, amely azt a sok milliárdnyi találkozást jelöli, amely a munkavállalók és az őket kategorizáló döntések között jött létre.²⁴ Habár itt egy lényeges kérdés még megválaszolatlan maradt – az, hogy ki az, aki a döntések meghozására felhatalmazással bír –, a példa azt érzékelteti, ahogyan az önkép mikro-interakciói és a személyes kép a tágabb, társadalmilag meghatározott csoportokkal és kategóriákkal összekapcsolódik.

A legtöbb etnicitásról szóló elmélet a társadalmi csoport, a kollektív belső meghatározás szerepét hangsúlyozza ki: az etnikai csoportok hovatarozási és beazonosítási kategóriák, amelyeket maguk a résztvevők határoznak meg.²⁵ Bár Barth eszmefuttatásaiból kiderül, hogy 'maguk a résztvevők' lehetnek az etnikai határ bármely oldalán, mégis elméleti és tudományos szempontból előtérbe helyeződik a határokon belüli önazonosítás. Ennek egy bizonyos értelemben így is kell lennie. Egy etnikai identitás elfogadásához valóban szükség van a 'másokra' az 'idegenekre' mint hallgatóságra, mert a hallgatóság hiányában a kérdés fel sem merülne, viszont kevés értelme lenne ugyanakkor olyan etnicitásról beszélni, amely nem ismeri el önmagát etnicitásként.

Ha a kérdés így tevődik fel, egyértelművé válik a belső csoportidentifikáció antropológiai hangsúlyozása. Figyelmen kívül hagyva az indiai és egyéb kasztrendsze-kről és hierarchiákról írt tanulmányokat, amelyek nem az etnicitással kapcsolatosak, kevés olyan elemzés van az etnicitás antropológiai irodalmában, amely a társadalmi kategorizálással foglalkozik. A meglévő példák viszont jól érzékeltetik egy ilyen megközelítés értékét. A jelen célokhoz elegendő egy példa kiemelése.²⁶

Az európai koloniális terjeszkedés történelmét nézve Chile esetében a spanyolok korán – már a 16. században – kapcsolatba léptek az őslakossággal, amelyet ma mapuchenak nevezünk. Stuchlik dokumentációs forrásokra támaszkodva öt különböző identifikációs sémát különít el, amelyekkel a spanyolok a mapucheokat kategorizálták. Az időben egymásra következő meghatározások szerint a mapucheok: „bátor és rettenhetetlen harcosok”, „vérszomjas banditák”, „lusta, részeges semmittevők”, „a fehér ember terhére vannak” s végül „szelíd vademberek, akiket nevelni kell.”

A legfontosabb dolog, amit ez az elemzés kimutat – habár nem mond semmit a kategorizálásnak a mapuche-csoport identifikációjára tett befolyásáról, valameny-

²³ Burton, F.: *The politics of legitimacy: struggles in a Belfast community*. London: Routledge and Kegan Paul, 1978. 37-67; Jenkins, R.: *Hightown rules: growing up in a Belfast housing estate*. Leicester: National Youth Bureau, 1982. 30-31.

²⁴ Jenkins, R.: *Racism and recruitment: managers, organizations and equal opportunity in the labour market*. Cambridge University Press, 1986.

²⁵ Barth, F.: Introduction. In Barth, F.: *Ethnic Groups and Boundaries*. i.m. 10.

²⁶ Stuchlik, M.: Chilean native policies and the image of the Mapuche Indians. In D. Riches (szerk.): *The conceptualisation and explanation of processes of social change*. Belfast: Queen's University Papers in Social Anthropology, Vol. 3, 1979.

nyit mégis érzékeltet a mapucheok életére tett hatásáról – az, hogy ezek a kategorizálási sémák nem a mapucheokról alkotott tényszerű tudást tükrözik. Sokkal inkább a spanyolok céljairól és a chileiek mapucheokkal szemben érvényesített szabályairól szólnak. Következésképpen, a kategorizálókról mond valamit – ahogyan önmagukat és tárgyuakat látják – és nem a kategorizáltakról. Ami itt alakulásban van, az nem más, mint a chilei etnicitás.

Magáról az antropológiai kutatásról egy jóval általánosabb kijelentés fogalmazható meg, különös tekintettel a „primitivitás” fogalomra mint kategorizálásra.²⁷

Szerencsére a spanyol kolonizálóktól vagy chilei hivatalnokoktól eltérően az antropológusok sokkal kevésbé képesek arra, hogy meghatározásaik a kategorizáltakra egyenes hatással legyenek, bár a közvetett hatásuk kevésbé elhanyagolható.

A primitivitás fogalma az etnicitás és faj közötti kapcsolat kérdését veti fel, a faj és a fajgyűlölet egyike a legerőteljesebb társadalmi kategorizálási sémáknak. A faj és etnicitás közötti kapcsolat a szakirodalomban egyáltalán nem tisztázott, Wallman szerint például a két fogalom alapvetően ugyanabba a kategóriába tartozik: a fenotípus, amit általában a fajon értünk, nem más, mint a 'határalkotók repertoárjának egyik eleme'.²⁸ Máskor pedig a faj és etnicitás közötti viszony kérdését elvetette mint triviális.²⁹ Ez azonban nem teljesen meggyőző. Az etnicitás történelmileg és kulturálisan sokkal átfogóbb jellegű, mint azok a helyzetek, amelyekben fajok közötti viszony kérdése merül fel. Az etnikai kapcsolatok nem feltétlenül hierarchikusak, kizsákmányolóak vagy konfliktusosak, ami többé-kevésbé fennáll a fajok közötti kapcsolatok esetében.³⁰ Az etnicitás ugyanakkor nem használ olyan rendszerezett, igazolási mechanizmusokat, elméleti tudást és alapelveket, amelyeket a faji kategorizálás és fajgyűlölet gyakran felsorakoztat.

A csoport-kategóriák megkülönböztetés talán jobban megvilágítja a helyzetet. Banton szerint például „Egy etnikai csoporthoz való tartozás általában választott, míg a faj esetében ez nem így van.”³¹ Az etnicitás lényege ebben az értelemben a befogadásban áll ('Mi'), míg a faj és fajgyűlölet esetében a lényeg a kizárás, akárcsak a csoportidentifikáció a kategorizálással ellenében. Első látásra ez a megközelítés hasznosnak és értékesnek tűnik, bár néhány számottevő hiányossága is van.

Először is ott van a tény, hogy a csoportidentifikáció és a külső kategorizálás szervesen összefügg. Annak meghatározása hogy faji értelemben kik 'Ők', azzal szemben, hogy 'Mi' kik vagyunk, az utóbbi meghatározásában jelentős szerepet játszik. Hasonlóképpen, sok olyan etnikai kategorizálás folyamat van, amely nem von maga után faji megkülönböztetést is (annak ellenére, hogy talán jogos a kérdés, miszerint nem inkább a faji megkülönböztetés alapján vált lehetővé a II. világháború utáni évtizedekben a rossz híreik és gyalázatosak csoportjához tartozni). Harmad-

²⁷ Boon, J. A.: *Other tribes, other scribes: symbolic anthropology in the comparative study of culture, histories, religions and texts*. Cambridge University Press, 1982; Kuper, A.: *The invention of primitive society: transformations of an illusion*. London: Routledge, 1988.

²⁸ Wallman, S.: Ethnicity and the boundary process in context. In J. Rex and D. Mason (szerk.): *Theories of race and ethnic relations*. Cambridge University Press, 1986. 229.

²⁹ Wallman, S.: The boundaries of race: processes of ethnicity in England. *Man*, Vol. 13, 1978. 205.

³⁰ Rex, J.: *Race, colonialism and the city*. London: Oxford University Press, 1973. 184.

³¹ Banton, M.: *Racial and ethnic competition*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. 10.

sorban pedig némely csoportok arra törekedhetnek, hogy önmagukat pozitív faji terminusok által határozzák meg. Ennek legjobb példája a 'Herrenvolk' ideológiája, ahogyan az a náci Németországban és a nacionalista Dél-Afrikában megjelent. Valami ehhez hasonló érhető tetten a modern izraeli zsidó identitás és a 'fekete nacionalizmus' különböző amerikai megnyilvánulásaiban is. Ez utóbbi jól illusztrálja, ahogyan egy negatív előjelű kategorizálás pozitív jellegű belső identifikációvá alakulhat. Végül pedig nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a faji osztályozás ugyanúgy társadalmilag meghatározott és kultúrától függő, mint az etnikai identitás. Tehát az etnicitás és a faji jelleg közötti különbség semmiképp sem tekinthető a fizikai és kulturális közötti különbséggel ekvivalensnek, bár némely esetben lehet a feltételezett kulturális és fizikai tulajdonságok közötti különbség reprezentációja.

Ebből a szempontból a faji megkülönböztetés tekinthető akár az univerzális etnikai elkülönülés specifikus, történelmileg megnyilvánuló formájának. Olyan helyzeteket jellemezhetünk, amelyekben egy etnikai csoport a másik feletti dominanciáját a megváltoztathatatlan és elemi faji különbözőségekre hivatkozva próbálja megerősíteni. A faji elméletek szerepét a hódítás és dominancia tekintetében nem szabad figyelmen kívül hagyni. Egyszóval, bárhogyan is fogalmazzunk meg a faj és az etnikum közötti eltéréseket, mindenképp többre jutunk egyszerű triviális kijelentéseknél.³²

Az etnikai legitimitáció másik említésre méltó formája a nacionalizmus. Mint szigorúan filozófiai irányzatként értett fogalom, amely a területi jogok exkluzivitásán és a szuverenitáson alapszik, a nacionalizmus egy olyan történelmi képződmény, amelynek gyökerei a 19. századi polgári forradalmakban találhatók.³³ Ugyanakkor Smith teljesen jogosan hangsúlyozza, hogy az etnicitás gyökerei a premodern etnikai közösségekig nyúlnak vissza. Lényeges felismernünk azt, hogy a nacionalizmus szintén magával vonja mind a belső meghatározás, mind a külső kategorizálás, a befogadás és a kizárás folyamatának elemeit. Tehát – akár a 'faj' vagy a 'fajgyűlölet' – ez is az etnicitás egy történelmileg specifikus formájának tekinthető.

Befejezésképpen meg kell említeni azt, hogy az 1. ábrán megjelenő társadalmi vagy etnikai identitást olyan folyamatként kell értelmezni, amely csak az illusztráció kedvéért lett szakaszosítva. Az 'Én' és az 'önmagam' egy egység, amely az énkép megalkotásában jön létre. Az énkép ugyanakkor összeolvad a közképpel abban a folyamatban, amelyben a csoportközösségek alapját alkotó közös jelentések és értelmezések létrejönnek. Csoportidentifikáció és külső kategorizálás egymásba kapcsolódik azokban a specifikus szituációkban, amelyekben az ellenállás vagy megerősítés mozzanatai létrehozzák az etnicitást mint térben és időben megjelenő társadalmi realitást.

³² Miles, R.: *Racism and migrant labour*. London: Routledge and Kegan Paul, 1982. 44-71.

³³ Anderson, B.: *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso, 1983; Gellner, E.: *Nations and nationalism*. Oxford: Basil Blackwell, 1983; Hobsbawm, E. J.: *Nations and nationalism since 1780: programme, myth, reality*. Cambridge University Press, 1990. (magyarul: Hobsbawm, Eric J.: *A nacionalizmus kétszáz éve*. Budapest: Maccenas, 1997.)

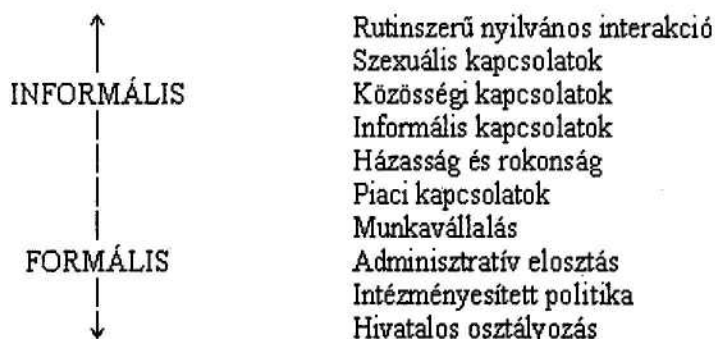
Ezeknek a kapcsolatoknak a hierarchiája a másik oldalról is megközelíthető, a csoportok és kategóriák egymáshoz való viszonya kétoldalú és szimmetrikus. Ezzel ki kell emelnünk azt is, hogy az ábrán megjelenő folyamatok egyidejűek. Mindenik egy időben zajlik. Egyiküknek sincs sem történelmi, sem elméleti prioritása. És egyikük sem különíthető el a másiktól teljesen.

A társadalmi kategorizálás kontextusai

Az identitás a társadalmi interakció folyamatában is alakul és változik. Annak érdekében, hogy az eddig szükséges absztrakciókon túllépjünk, a következőkben a specifikus társadalmi kategorizálás folyamatokat és azok összefüggéseit kell elemezni. Annak ellenére, hogy a hangsúly elsősorban az etnikai kategorizálás helyeződik, maga a felvázolt modell minden más típusú társadalmi identifikációra vonatkoztatható.

Ebben a részben az eddig felsorakoztatott érveknek az etnicitásra és az etnikai identitásra vonatkozó következményeit vizsgáljuk. Korábban felmerült az a tény, hogy a kutatók gyakran figyelmen kívül hagyják az etnikai identitás alakulásának azon aspektusát, amely a kategorizálás folyamatokban érhető tetten. Nem látok semmiféle okot arra, hogy ennek elhanyagolása szükséges lenne. Mindezek a témák nyitottak az etnográfusok és más kutatók elemzéseire számára.

Az itt bemutatott empirikus modell alapvető téziseit a 2. ábra vázolja fel. Nem törekedtem a teljes, kimerítő összefoglalásra, a modell segítségével megpróbálom rámutatni mindazokra a gyakorlati tényezőkre, amelyek az eddig megfogalmazott érvrendszerre ráépíthetők. Ahhoz, hogy mindezt hasznosítható módon lehessen megtenni, figyelembe véve egy meglehetősen rövid tanulmány nyújtotta szűk kereteket, szükséges néhány egyszerűsítő előfeltevést megfogalmazni. Ezek az előfeltevések a következők: 1. az etnikai kategorizálás gyakran pejoratív, megbélyegző jellegű; 2. nincs olyan korunkbeli társadalmi helyzet, amelyre az informális-formális közötti distinkció ne lenne érvényes; 3. minden társadalmi szituációt bizonyos mértékben a piaci viszonyok hatnak át.

2. ábra

A formális és informális nem egy éles szembenállást jelöl, hanem a hangsúlyeltolódás folyamatát. Az ábrán ez azt is jelenti, hogy a 'rutinszerű nyilvános interakció', bár tipikusan informális jellegű, mégis bizonyos esetekben formalizálható (ahogyan a dél-afrikai apartheid fajok közötti nyilvános találkozások esetében). Az informalitás sem csupán egy reziduális kategóriaként értendő, mint az, ami a formalitás hiányában megmarad. Mindkettő a társadalmi viszonyok egy specifikus módját jelöli, amelyek együtt alakulnak ki: „a formális egy időben hiányzik és jelen van az informálisban és fordítva”.³⁴

A rutinszerű nyilvános interakció az a szemtől szembeni kapcsolat, amely az éppen zajló társadalmi viszonyokon kívül, de a mások tekintete előtt megy végbe. Az informális etnikai kategorizálás a „nyilvános viszonyokat” többféle szempontból is rendszerezi. Először is vannak verbális és nem verbális jelek, amelyek arra használhatók, hogy ismeretlen másokat egy bizonyos etnikai kategóriához sorolhassunk. Bizonyos esetekben ezek a jelek egy csoport identitásának valamely aspektusát tükrözik, az etnikai identitás explicit jelzései: nyelv, öltözék, viselkedés stb. Más jelek, mint amilyen a nem verbális kommunikáció legtöbb aspektusa, valószínűleg akaratlanul, vagy csak a tudatalattiban működnek (itt kiemelendő Bourdieu meglátásának fontossága a szokásokat és a test szerepét illetően). A viselkedés bizonyos elemeit mások az etnikai kategorizálás kritériumaiként használják fel anélkül, hogy a kérdéses viselkedés „tulajdonosai” ebben közreműködnének (vagy éppen anélkül, hogy ennek tudatában lennének). A fizikai megjelenés aspektusai akár reálisak, akár nem, a nyilvános, anonim kategorizálás elemeivé válnak.

A rutinszerű nyilvános viselkedés bizonyos formái felhasználhatók az etnikai identitás megalkotása és mobilizációja érdekében. Ez különösen érvényes a humorra, a verbális visszaélésre és agresszióra. Ami a humort illeti, az etnikai témájú viccek jól ismertek. Az ilyen viccek, antropológiai elemzések szerint akkor jönnek létre, amikor két etnikai csoport közötti feszültséget a társadalmi szabályozások elrejtése és visszatartani próbálnak.³⁵ A viccek megkönnyítik a kategorizálás olyan esetekben, amikor ez társadalmilag nem elfogadott, egy vicc sohasem „csak egy vicc”, és ez érvényes az etnikai témájú viccekre is. Az etnikumok közötti verbális visszaélés és agresszió annyiban fontos itt, hogy rámutat a humor, a sértés és az agresszió közötti szoros összekapcsolódásra. A verbális visszaélés és agresszió elsősorban az etnikai határokat érinti, annak a meghatározására szolgál, hogy ki a 'másik', mit tehet, és mi az, amit tennie kell. A hatalom és kontroll ebben a kontextusban fontos szerepet játszik.

Hasonlóképpen, a hatalom és kontroll a *szexuális kapcsolatokban* is központi jelentőségű. Az etnikumok közötti szexuális kapcsolatok érzékeny kérdését már sok

³⁴ Harding, P. – Jenkins, R.: *The myth of the hidden economy: towards a new understanding of informal economic activity*. Open University Press, 1989. 137.

³⁵ Douglas, M.: *Implicit meanings: essays in anthropology*. London: Routledge and Kegan Paul, 1975. 99-114. (magyarul: Douglas, Mary: *Rejtett jelentések: antropológiai tanulmányok*. Budapest: Osiris, 2003.)

kontextusban dokumentálták.³⁶ Ez, akár a nők „csoportos” birtoklásának kérdéseként is megfogalmazható, ezért ugyanúgy lehet a patriarchátus egy aspektusa, mint az etnicitásé. Az etnikum tekintetében, tipikus esetekben kérdéses az, hogy melyik férfi melyik nővel létesíthet kapcsolatot. A kérdés megoldása általában aszimmetrikus azoknak a hatalmi viszonyoknak megfelelően, amelyek két etnikai csoport között fennállnak. Némely esetben egy domináns etnikai csoport identitásához hozzátartozhat az a hatalom, hogy egy másik etnikai csoport nőtagjait is birtokolhassák. Amikor fajgyűlöletről van szó, ettől eltérően általában a domináns csoport férfijainak tiltott az alsóbbrendű csoport nőtagjaival való szexuális kapcsolat.

A *közösségi kapcsolatok* a kisebb települések lakosai között létrejött többé-kevésbé szoros viszonyok hálózatából épülnek ki, és, mint ilyenek, számtalan lehetőséget kínálnak az etnikai kategorizálás. A kisközösségek legtöbb esetben etnikailag homogének, s ezen a szinten sokszor a pletyka ad módot arra, hogy etnikai csoportok közötti határok létrejöhessenek, és ennek megfelelően a szexuális és baráti kapcsolatok lehetőségei meghatározhatók legyenek. Ahogyan ez Barth esetében is megjelenik, mindenféle társadalmi interakció, amely túllép a közösségi határokon, hozzájárul a határok fenntartásához (következésképpen: esetleges megváltoztatásukhoz is). A helyi baráti közösségek különösen alkalmasak arra, hogy a tagokat a megfelelő csoportidentitáson belül szocializálják, az etnikai kategorizálást artikulálják.

Az *informális csoportokban való részvétel* a közösségi élet egyik lényeges dimenziója. Léteznek olyan informális csoportok is, amelyek bár nem specifikusan a helyi közösséghez kötöttek, mégis hallgatólagos tagsági követelményeikkel és kategorizálásukkal az etnikai elkülönülés hatékony kontextusaiként működnek. Mindennapos példákat találhatunk az iskolákban vagy munkahelyen létrejövő etnikai alapú baráti társaságokban. Ugyanakkor van egy sor valamivel formálisabb csoportosulás, a Ku-Klux-Klán-tól a B'nai B'rith-en át az bevándorlókat támogató egyesületekig, amelyekben a részvétel etnikailag meghatározott, és amelyek kifejezetten etnikai jellegű célokat követnek.

A rokonsági kapcsolatok területe – *a házasság és a család* – egy bizonyos mértékben a nyilvános szabályozás tárgya. Sok társadalomban ez a szabályozás formálisan is beépül a jogi keretekbe. Ritkán fordul elő az, hogy kifejezetten etnikai alapon meghatározott, a lehetséges házastársakra vonatkozó szabályokat fogalmazzanak meg. Azokban az esetekben, amikor ez előfordul, leginkább fajgyűlölettel párosul (századunkban ilyen törvényeket az Amerikai Egyesült Államok egyes államaiban, Németországban és legújabban Dél-Afrikában fogalmaztak meg). A fent tárgyalt, etnikumok közötti szexuális kapcsolatok szabályozása az etnikai exkluzivitás házasságon belüli fenntartását szolgálja. Ami ebben a tekintetben a kategorizálásban fontos, az az, hogy létrehozza azokat a helyzeteket, amelyekben a házassági és udvarlási piac, akár tudatosan, akár öntudatlanul, az etnikai status quo-t fogja újra és újra reprodukálni anélkül, hogy ezt explicit módon szabályozná.

³⁶ Dollard, J.: *Caste and class in a southern town*. New York: Doubleday, 1957. 137-187; Pryce, K.: *Endless pressure: a study of West-Indian life-styles in Bristol*. Harmondsworth: Penguin, 1979. 80-94; Okely, J.: *The Traveller-Gypsies*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. 154-156.

A társadalmi élet másik területe, amely hatalmi viszonyok szerint hierarchikusan strukturált és csak csekély mértékben szabályozott, a *piaci viszonyok szférája*. Bár látszólag a profit vagy a kétoldalúan előnyös cseregazdaság elvei által rendszerezett, az üzlet és a piac világa etnikailag is kategorizált. Ez megnyilvánul abban, hogy 1. ki kivel köthet üzletet, 2. ki mivel üzletelhet 3. kinek milyen árat kell fizetnie bizonyos javakért és szolgáltatásokért. Példákat találunk különböző környezetekben, mint az angliai vagy az amerikai háztartási piacok,³⁷ Észak-Norvégia üzleti hálózatai³⁸ vagy a primitív új-guineai és ausztráliai cserekereskedelem.³⁹

A *munkavállalói piac* egy kifejezetten a modern ipari társadalmakra jellemző viszonyrendszer, amely lehet formális vagy informális. A világ népességének növekedése következtében a munkavállalói piacon való részvétel – kivéve talán a jóléti rendszerek igen behatárolt számú tagjait – az egyetlen eszköz, amellyel a termeléshez való hozzáférés és ezáltal a túlélés biztosítható. Az etnikailag heterogén munkavállalói piacokon az állásokhoz való hozzájutás egyik fontos kritériuma az etnikai kategorizálás, amelyet az erre felhatalmazott döntéshozók érvényesítenek.⁴⁰ Ezt még jobban megerősíti az a tény, hogy azokhoz a döntéshozó pozíciókhoz való hozzáférés, amelyekben a mások alkalmazása vagy elbocsátása felett dönthetnek, szintén etnikailag determinált. A háztartásokban és az oktatásban jelenlévő etnikai kategorizálás tovább szűkíti a hátrányos helyzetű csoportok tagjainak munkavállalási esélyeit.

A munkavállalás folyamatának legkritikusabb állomása, bármennyire is jelentéktelennek tűnik, az interjú. A kikérdezés és a bizottsági döntéshozatal az adminisztratív elosztás folyamatának központi mozzanata.⁴¹ Ezek a formális és informális gyakorlatok arra szolgálnak, hogy általuk a köz- és privátszférákat rendező formális szervezetek kiosszák a megfelelő jutalmakat és büntetéseket. Ezek a jutalmak és büntetések a munkavállaláson kívül magukba foglalnak jóléti kedvezményeket,⁴² a köz- vagy szociális ellátás valamilyen formáját.⁴³ Az interjú és a bürokratizált kollektív döntéshozás, valamint az igazolt tudás és képzettség fontos elemei annak a racionalitásnak, amely a kijelölt tisztviselők egyedi döntéseit legitimálja.

³⁷ Banton, i.m. 336-365.

³⁸ Eidheim, H.: When ethnic identity is a social stigma. In F. Barth (szerk.): *Ethnic groups and boundaries*. i.m.

³⁹ Sahlins, M.: *Stone age economics*. London: Tavistock, 1972. 277-314.

⁴⁰ Piore, M.: *Birds of passage: migrant labour and industrial societies*. Cambridge University Press, 1979; Jenkins: Racism and recruitment, i.m.

⁴¹ Batley, R.: The politics of administrative allocation. In R. Forrest, J. Henderson and P. Williams (szerk.): *Urban political economy and social theory*. Aldershot: Gower, 1981.

⁴² Flett, H.: Bureaucracy and ethnicity: notions of eligibility to public housing. In S. Wallman (szerk.): *Ethnicity at work*. London: Macmillan, 1979; Howe, L. E. A.: The deserving and the undeserving: practice in an urban, local social security office. *Journal of Social Policy*, Vol. 14, 1985. 49-72.

⁴³ Hillyard, P. – Percy-Smith, J.: *The coercive state: the decline of democracy in Britain*. London: Fontana, 1988. 17-203; Liddiard, M. – Hutson, S.: Homeless young people and runaways – agency definitions and processes. *Journal of Social Policy*, Vol. 20, 1991. 365-388.

Ezeknek a szűrőmechanizmusoknak a meghatározatlan jellege egy, csak hozzávetőlegesen bürokratizált rendszerben megengedi az etnikai kategorizálás explicit vagy implicit jelenlétét más askriptív és megbélyegző kategorizálással együtt.⁴⁴

Az *adminisztratív elosztás* folyamatainak egyre növekvő hatásköre, valamint ennek fontossága a hátrányba helyezési sémák egyre erőteljesebb társadalmi konstrukciójában, a modern társadalmakban jelentős szereppel bír. Az elemzés szemszögéből kiemelten fontos az a szerep, amelyet az allokációs folyamatok egy privilegizált kontextus megalkotásában játszanak, és ezáltal a nominálist virtuálissá alakítják, az etnikai kategorizálás ebben a tekintetben valószínűleg döntő hatással bíró tényező.

Az *intézményesített politika* azoknak a státusoknak és szabályoknak a területe, amelyek az állami bürokráciák legitimitását támasztják alá. Olyan államokban, ahol etnikai konfliktusok explicit módon jelen vannak, ez megjelenik magában a politikai rendszer felépítésében is. Ezekben az esetekben gyakran – és sokszor megtevesztő módon – „plurális társadalom”-ról beszélünk, miközben a politikai ideológiák és pártok retorikájukban etnikai kategorizálásokat működtetnek, jogi és adminisztratív téren egy klientúrára épülő elosztást érvényesítenek. Az ilyen típusú hivatalos kategorizálás ugyanakkor maga után vonhatja a történelmileg jelenlévő etnikai konfliktusok tagadását is, ahogyan a náci állam megtagadta a lusathiai szorb identitást.⁴⁵

Az etnikai kategorizálás olyan esetekben is működik amikor annak ellenére, hogy nincsenek explicit módon megnyilvánuló etnikai konfliktusok, a politikai érdekek megkívánják működtetésüket. Ilyen esetekben ezt inkább retorikai, mintsem adminisztratív vagy jogi tényezők hozzák létre. A politikusok, sajtótulajdonosok, kommentátorok és újságírók – mint morális vállalkozók – gyakran morális pánikeltés céljából vetnek fel olyan etnikailag terhelt problémákat, mint a bevándorlás vagy a fekete bűnözés. Mindez hozzájárul a „probléma” nyilvános megkonstruálásához, ahhoz, hogy ez etnikailag megbélyegző színezetet kapjon, és megfelelő adminisztratív vagy jogi intézkedéseket váltson ki. Kevésbé elvontan ez annyit jelent, hogy a politika a történelem során az etnikai sovinizmus megnyilvánulásához háttérrel biztosított egészen addig, amíg az etnikai problémák körül kirobbant morális pánik eltörpült az etnikai konfliktusok erőszakos megnyilvánulásai mellett.

Azok a jóléti intézkedésként meghozott szabályok, amelyeket feltételezett szociális problémák kezelésére alkotnak, szintén hozzájárulnak az etnikai kategorizálás politikai megnyilvánulásához. A feltételezetten speciális érdekekkel és szükségletekkel rendelkező csoportok érdekében történő beavatkozások gyakran az etnikai kategorizálás létrejöttéhez és megerősítéséhez járulnak hozzá.

A hivatalos klasszifikáció bizonyos esetekben meghatározhatja, hogy egy adott kategória, például az idősek, milyen előnyökben részesülhetnek. Ugyanakkor,

⁴⁴ Scott, R. A.: The construction of conceptions of stigma by professional experts. In J. D. Douglas (szerk.): *Deviance and respectability: the social construction of moral meanings*. New York: Basis Books, 1970; Prottas, J. M.: *People processing: the street-level bureaucrat in public service bureaucracies*. Lexington: Lexington Books, 1979; Lipsky, M.: *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation, 1980.

⁴⁵ Burleigh, M. – Wippermann, W.: *The racial state: Germany, 1933-1945*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. 13-135.

az adott csoportot társadalmilag haszontalannak „problémásnak” bélyegezheti.⁴⁶ És sok esetben egyenlő esélyeket és elosztást szorgalmazó intézkedések is hasonló következményekkel járnak.

Az egyre nyomatékosabb és kiterjedtebb, a lakosság klasszifikációját szolgáló állami apparátus gyakorlatában lényeges eltolódás mutatkozik a test fölött gyakorolt nyilvános hatalomtól az értelem belső fegyelmezése felé.⁴⁷ Az adminisztratív elosztás és a szervezett politika kapcsán ennek a folyamatnak bizonyos aspektusait már érintettük. A hatalom és a tudás összekapcsolódásának némely aspektusát a legitimitás társadalmi kategorizálás magában foglalja. Elegendő itt, ha kettőt megemlítünk: az egyik egy viszonylag jóindulatú, a másik éppen ellenkezőleg.

A modern kormányzás egyik elengedhetetlen eleme, amely a szervezési folyamathoz hozzátartozik, a populáció felmérése. Ahhoz, hogy a populációról értelmezhető adatokhoz jussanak, szükség van annak kategorizálására. Egyike ezeknek a kategorizálásoknak az etnikai vagy faji megkülönböztetés.⁴⁸ Ily módon beépülnek a társadalmi realitást erőteljesen konstituáló diskurzusba. Ezek a kategóriák, vagy éppen az információgyűjtés, sokszor éppen a célcsoportok által megkérdőjelezettek, ugyanakkor ellenőrzés céljára is felhasználhatók, mint például a bevándorlók esetében.

A lakossági felmérési statisztikák anonimak, nem kategorizálnak egyéneket. Valójában nagyon ritkán fordul elő az, hogy az állam partikuláris egyedeket ily módon kategorizáljon. Egyike ezen ritka példáknak az a munkavállalók etnikai identitásának meghatározását szolgáló kötelező kategorizálás, amely néhány Egyesült Államokbeli állam esetében az megerősítő intézkedések érdekét szolgálta, valamint az etnikum identifikációja – amely a származási országot jelölte – a ma már nem létező Szovjetunióban használt útleveleken. Más államokban, főképp a náci Németországban és Dél-Afrika Köztársaságban az állampolgárság faji alapon történő meghatározása olyan faji kategorizálási rendszert hozott létre, amely az élet minden aspektusát ellenőrzése alá vonta. A képzettség szerepe ezen rendszerek megalkotásában és a bürokratizált adminisztráció riasztó példája azoknak az elnyomási lehetőségeknek, amelyek az adminisztratív elosztásban rejlenek.⁴⁹

Természetesen az etnikai kategorizálásnak sok más olyan aspektusa van, ami kutatás tárgyát képezheti: gyereknevelés, baráti kapcsolatok, oktatás, vallás és intézményesített társadalmi szabályozás. Némelyikük érvényességéi köre annyira tág,

⁴⁶ lásd például a „fekete fiatalok” kategória létrejöttét és mobilizációját az angol politikai diskurzusban: Solomos, J.: *Black youth, racism and the state: the politics of ideology and policy*. Cambridge University Press, 1988.

⁴⁷ Foucault, M.: *Discipline and punish: the birth of the prison*. Harmondsworth: Peregrine, 1979. (magyarul: Foucault, Michel: *Felügyelet és büntetés: a börtön története*. Budapest: Gondolat, 1990.) Némely esetben azonban, mint a náci Németországban, nem zárja ki a test ellen irányított támadásokat sem.

⁴⁸ Lee, S. M.: Racial classifications in the US census: 1890-1990. *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 16, 1993. Nr. 1, 75-94.

⁴⁹ Müller-Hill, B.: *Murderous science: elimination by scientific selection of Jews, Gypsies and others, Germany, 1933-1945*. Oxford: Oxford University Press, 1988; Bauman, Z.: *Modernity and the Holocaust*. Cambridge: Polity, 1989; Burleigh és Wippermann, 1991.

mint például az adminisztratív elosztásé, hogy az empirikus elemzés számára hasznosítható módon elkülöníthető. Végül pedig néhány dolgot fontos újra megemlíteni mindabból, amit ebben a részben tárgyaltunk.

Először is, annak ellenére, hogy a saját kutatási háttérrel nagyrészt modern, urbanizált társadalmak anyagait szolgáltatta (Európa és nagymértékben Észak-Amerika), a 2. ábrán jelölt modell a lehető legtágabb értelemben vett kutatási területeken alkalmazható.

Másodszor, a kategorizálás különböző társadalmi kontextusai nem különálló hierarchikusan felépülő szintekként értendők. Egymást rendszeres és komplex módon átfedik. Az informális társadalmi csoportok különböző kontextusok előterében alakulnak. A kutatás egyik elsődleges célja tehát az, hogy ezeket az összefüggéseket problematikus voltát felvesse és elemezze. Az egymást átfedő társadalmi kontextusok együttes hatása a kategorizálás megerősítésében egyik legfontosabb eleme annak, hogy megérthessük a fajgyűlölettel járó hatalom és beavatkozás erejét.

Harmadszor, a külső és belső meghatározások egymásra való hatását a csoportidentifikáció és a kategorizálás implikációit is újra meg kell említeni. Bár az ebben a részben folytatott elemzés javarészt a kategorizálásra összpontosított, a feltárt társadalmi kontextusoknak a belső meghatározásban játszott szerepére is fény derült (mivel a kettő szorosan egymáshoz kapcsolódik, ez nem is lehetett volna másként).

Kategorizálás és hatalom

A kategorizálás több módon is hozzájárul egy csoport önazonosságának meghatározásához. Ott van például az a mozzanat, amelyet 'internalizációnak' nevezünk: a kategorizált csoport szembekerül azokkal a meghatározásokkal, amelyeket egy másik csoport alkot róla, s ezt részben vagy akár teljesen beépíti a saját identitásába. Ez a megállapítás azonban, úgy tűnik, több kérdést vet föl, mint amennyit megválaszol: miért van az, hogy a külső meghatározás internalizálódik, illetve hogyan történik ez? Erre a kérdésre legalább öt lehetséges válasz válaszolható fel.

Először, a külső kategorizálás bizonyos esetekben többé-kevésbé egybeesik a meglévő csoport identitásának valamely aspektusával, s ezáltal a kettő egymást erősíti.

Akár azt is kijelenthetjük, hogy valójában egy bizonyos mértékű külső megerősítésre és érvényesítésre mindig szükség van ahhoz, hogy egy meghatározott belső definíció fennmaradjon. Hasonlóképpen, fordított esetben is igaz, hogy a kategorizálás kevésbé hatásos akkor, ha éles ellentétben áll a meglévő meghatározásokkal.

Másodszor, minden viszonylag harmonikus etnikai együttélés az érintett identitások kultúrájának módosulásához vezet. Az etnikai határok ozmotikusak, nemcsak személyek tekintetében érvényesek: nyelvek és kultúrák is interakcióba lépnek, s ezáltal egymásra hatást gyakorolnak.

Harmadszor, a külső kategória lehet olyanok által megalkotott, akiknek a kérdéses csoport szemében megvan az autoritásuk arra, hogy ezt a kategorizálást elvégezzék, valamilyen felsőbbrendűség vagy tudás értelmében. Egy ilyen helyzet sokkal inkább

társadalmi, mint kulturális differenciálódáshoz vezet (ha ez az erősen leegyszerűsített különbség egyáltalán megtehető), amennyiben a legitim autoritás szükségszerűen megköveteli az általa képviselt értékek legalább minimális mértékű követését.

A negyedik eset valamivel egyszerűbb: a külső kategorizálás ebben az esetben erőszak és hatalom útján a csoportra erőltetett. A kategorizáltak, akik nincsenek olyan helyzetben, hogy a hatalomnak ellenálljanak és ne viseljék az identifikáció bizonyos előírt jegeit, személyigazolványt, karszalagot vagy bármilyen más jelt, idővel elfogadják az őket kategorizáló hatalom álláspontját, és önmagukat azon nyelvezet és kritériumok szerint határozzák meg.

Az utolsó lehetséges eset, amikor a kategorizáltak ellenszegülnek a rájuk rótt meghatározásoknak. Ebben az esetben maga a tiltakozás és a kategorizálással szembeni szabad önmeghatározásra való törekvés is nem más, mint a kategorizálás egy következménye. Az elutasított külső meghatározás mégis internalizálódik, de paradox módon ez a tiltakozásban nyilvánul meg.

Ebben az öt esetben a hatalom és a legitim autoritás közötti különbség tisztán kimutatható. Ugyanakkor a kategorizálás hozzájárulása a csoportidentifikációhoz sokkal többet jelent, mint egyszerű 'internalizálást'. Kiemelt jelentőségű az a helyzet, amikor egy csoportnak adott esetben hatalma van arra, hogy egy másik csoport létezésének és tapasztalatainak feltételeit megkonstruálja (ehhez hasonló történik az egyének esetében is, amikor a megbélyegzés kontextusáról beszélünk). Ez az etnikai identitás virtuális és nominális dimenziói közötti különbséget emeli ki.

Visszatérve egy korábban említett példához, az a kategorizálás, amit a chileiek a mapucheokra alkalmaztak, mindkét csoport identitását befolyásolta. Különösképpen a chileieknek a mapucheokhoz való viszonyulását, ahogyan Stuchlik fogalmaz az „öslakosokkal szembeni szabályok” értelmében. A chileiek, hasonlóan az előttük ott élő spanyolokhoz, lévén, hogy a hatalom teljes monopóliumával rendelkeztek, és ennek következtében az erőforrások feletti rendelkezési joggal is, abban a helyzetben voltak, hogy az általuk a mapucheokra vonatkoztatott kategorizálásnak mindent kizáró jelentősége volt a mapucheok társadalmi életének megkonstruálásában.

Egyik csoportnak egy másik, nálánál hatalmasabb csoport általi kategorizálása tehát nem csupán 'klasszifikációs' kérdés. Szükségszerű módon a kérdéses csoport társadalmi világába való beavatkozást is jelenti, amely a szituáció sajátosságaitól függően megváltoztatja mindazoknak az életét, akik hozzátartoznak. Ahogyan a chileieknek hatalmuk van arra, hogy részben megkonstruálják a 'mapuchenak lenni' tapasztalatát, ugyanúgy a rendszerint fehér bőrű angliai munkáltatóknak hatalmuk van arra, hogy befolyásolják a fekete bőrű kisebbségi csoportok tagjainak tapasztalatait.

Visszatérve Barth-hoz (és Weberhez) itt a cselekedetek nem szándékolt következményei játszanak szerepet, és nagyrészt ezekből a következményekből összeálló minták fogják a következő generáció megkötöttségét és lehetőségeit meghatározó keretet megalkotni. Ha elfogadjuk azt, hogy a kultúra nem független a tényleges mindennapi élettől, akkor ez a hatalom, amellyel egyesek adott esetben a mások mindennapi realitásainak megkonstruálásában rendelkeznek, az adott csoport identitásának lényeges összetevője. Ugyanakkor alátámasztja azt a nézetet is, amelyet az itt leírt és a barthi modell is képviselnek, miszerint etnicitás és identitás a mindennapokból összetevődő történelmi elemekből alakul ki.

Összegzés

Az érvelés egyik kiindulópontja az, hogy az etnicitás fogalmát egy olyan elméleti keretben kell meghatározni, amely megenged egy szélesebb, a társadalmi identitás általánosabb kontextusában való értelmezést. Ugyanakkor a társadalmi identitás fogalmát úgy kell definiálni, hogy egy egységes elméleti keretben az egyéni és kollektív identitások különböző formái integrálhatók legyenek. Még a legbelsőbb identitástudat sem képzelhető el másként, mint egy szocializált öntudat részeként, amely egy társadalmi kontextus eredménye. A legközelebbi identitástudat ugyanakkor bizonyos értelemben az egyedi tagok öntudatában jelennek meg.

Elméletileg az identitás etnikai vagy más formájában két egymással interakcióba lépő, de ugyanakkor egymástól független tényezőből áll: egy névből (a nominális) és a jelentésből (a virtuális). Az utóbbi bizonyos értelemben az, amit a név jelent, és változhat akkor is, ha a nominális identitás azonos marad (és fordítva). A nominális és a virtuális dimenzió az identitás határai újraalkotásának folyamatában egyesül.

A nominális és a virtuális közötti különbség azon a felismerésen alapul, miszerint az etnikai identitás (és valójában minden társadalmi identitás) sokkal inkább egy gyakorlati eredmény mintsem egy statikus forma. Mint ilyen, természetéből következő módon, bár nem szükségszerűen, változó. Mint társadalmi forma – például a történelmileg hosszú életű etnikai identitástudat esetében – az etnicitás mind nominális, mind virtuális aspektusait tekintve rendkívül változékony.

Az identitás gyakorlati megalkotásában két egymástól függő de elméletileg különálló társadalmi folyamat zajlik: a belső és a külső meghatározás folyamatai. Ezek az individuális, az interakciós és a kollektív szinteken eltérően működnek. A szociálintropológia területén belül folytatott etnicitás-elemzések következetesen a belső meghatározást és csoportidentifikációt emelték ki, elhanyagolva a kategorizálás és a külső meghatározás aspektusait. Ha az itt felsorakoztatott érvek megállják a helyüket, akkor az identitást a külső és belső meghatározási folyamatok interakciójának eredményeként kell felfogni. Egyik sem érthető a másik figyelembe vétele nélkül.

Végül pedig a külső meghatározás és kategorizálás elemzése megköveteli a hatalom és autoritás szerepének meghatározását, melynek értelmében a dominálás különböző módjai az etnikai és más identitások megalkotásának aktív elemeiként jelennek meg. Ez nem egy újdonságszámba menő felfedezés. Ugyanakkor fontos megjegyezni azt, hogy figyelmen kívül hagyása olyan etnicitás-felfogás megalkotásához vezethet, amely nem csupán triviális, hanem egyoldalú is. Ha nem sikerül az etnikai identitásnak egy olyan modelljét megalkotni, amely képes az etnicitás minden megnyilvánulási formáját az összetartozás kollektív ünneplésétől egészen a tömeggyilkosságok borzasztó mozzanatáig valahogyan kezelni, akkor ugyanúgy kudarcot vallunk mi, mint kutatók, mint azok az emberek, akik a kutatás anyagát szolgáltatták.

Fordította: Dóczi Éva